Completen el llibre uns utilíssims i acurats índexs de quadres, de mots gramaticals, de matèries i topogràfic general.

A l'hora de fer una valoració final de la *Gramàtica de la llengua catalana* del professor Antoni M. Badia i Margarit, cal fer, abans de res, un reconeixement explícit de la gran importància que té la publicació d'aquest llibre, que és sens dubte l'obra gramatical més sòlida de què disposa avui la llengua catalana. Badia hi ha sabut combinar l'esforç per recollir, sistematitzar i ordenar la realitat més significativa de la llengua catalana avui en les seves grans varietats dialectals i en la seva diversitat estilística; l'experiència de molts anys de reflexió sobre la llengua, i l'aprofitament de les aportacions metodològiques d'aplicació més útil i viable per facilitar i fer més precisa la descripció del funcionament de la llengua. Totes les obres humanes poden ser millorades i aquesta no n'és l'excepció —ja m'he referit, per exemple, a la mancança d'una part dedicada a la formació de mots—, però el conjunt del treball dut a terme per l'autor en l'elaboració d'aquest llibre té un nivell difícilment superable avui.

Es tracta, doncs, d'una obra magistral, de referència indispensable, destinada a ocupar un lloc central dins la bibliografia lingüística catalana i a ser un instrument extraordinàriament valuós per a l'estudi, el coneixement i l'ús de la nostra llengua.

Carles DUARTE I MONTSERRAT

Carles DUARTE, *Llengua i administració*, Barcelona, Columna, «Capitell, 18», 1993, 210 p.

I. PRESENTACIÓ

Si la reedició d'un llibre és un dels criteris que habitualment es fa servir per tal de valorar-ne l'èxit, no podem deixar de congratular-nos pel fet que una obra arribi a tenir més d'una edició; i encara més si es tracta, com és el cas, d'una obra d'especialitat i d'especialista.

L'autor, publicador incansable, figura ben coneguda, tant per la projecció de la seva obra globalment considerada com per les nombroses aportacions de caràcter singular en l'àmbit que ens interessa, ens ofereix ara una segona edició de la seva producció *Llengua i administració*.

Al cap de set anys —i hom es podria demanar si som davant d'un cicle màgic—, l'obra és objecte d'una reedició revisada i ampliada. El 1986 en vaig publicar la recensió de la primera edició en aquesta REVISTA DE LLENGUA I DRET, núm. 8, pàg. 259-262, a la qual remeto per a

aquells aspectes que ací tan sols quedaran apuntats.

Però encara ens n'hem de congratular més si, com aquest cop, es tracta d'una publicació que adopta, a voltes la fesomia inicial mitjançant la reproducció d'alguns dels materials allí compilats, a voltes una aparença renovada mitjançant la incorporació de materials esparsos que vénen a substituir alguns articles que en aquesta edició han estat superats i separats del conjunt temàtic del volum que comentem.

I hem de dir, des d'una apreciació global —s'enllaçaria així coherentment amb un ajustat reflex de la situació actual—, que en l'àmbit del llenguatge administratiu, i també en el del llenguatge jurídic, al llarg d'aquest període, si bé hi ha hagut força elements que s'han mantingut i es mantenen, hi ha hagut, també, canvis notables fruit de l'evolució i del progrés en la matèria. N'hi ha un recull, en la mesura que l'autor considera que les propostes s'han anat consolidant, en les pàgines del llibre objecte de recensió.

II. Un recull de «diferents treballs esparsos»

I és que Duarte, amb un criteri força encertat, ha procedit a seleccionar i a ordenar novament, sobre l'estructura de l'edició primera de 1986, els materials que s'inclouen en aquest volum miscel·lani.

Som ara, com el mateix autor explica a la *Presentació* després d'unes breus consideracions històriques, davant d'una obra «força modificada i ampliada», la qual aplega «diferents treballs esparsos» (pàg. 12) amb la finalitat d'oferir al lector un panorama de la tasca realitzada per tal de definir un model teòric i pràctic de llenguatge d'especialitat, tot i que, des d'un confessat plantejament més ambiciós, també admet que s'hi esbossen les línies per on possiblement evolucionarà.

I és precisament a partir d'aquestes consideracions de l'autor que mirarem de reproduir-ne una radiografia dels continguts que reflecteixi justament amb tota l'amplitud les aportacions que s'hi fan.

III. Una obra «força modificada i ampliada»

Per tal de poder valorar adequadament les diverses aportacions de Duarte en l'obra objecte de recensió caldrà que destriem acuradament els materials que la conformen; per tant, podem estalviar-nos de comentar els articles que són reproduïts sense variacions en aquesta obra, per tal de concentrar-nos en els que ofereixen més modificacions i amb les noves incorporacions respecte a l'edició primera.

3.1. *Així, romanen immutables*:

Els cinc articles següents: (1) «Criteris per a la correcció dels documents administratius», pàg. 70-74; correspon al treball del mateix títol, pàg. 35-39, de la primera edició; (2) «Aprofitament de la documentació històrica en l'establiment del llenguatge administratiu català modern», pàg. 112-122. Va ser publicat dins *Tradició i modernitat en el llenguatge administratiu*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1986; correspon a l'article del mateix títol, pàg. 79-90, de la primera edició; (3) «L'evolució del vocabulari jurídic català medieval», pàg. 123-129; correspon al treball del mateix títol, pàg. 91-97, de la primera edició; (4) «El llenguatge jurídic i administratiu en la conformació de les llengües: el cas del llatí», pàg. 181-191. Publicat a la REVISTA DE LLENGUA I DRET, núm. 4, novembre 1984; correspon a l'article del mateix títol, pàg. 109-120, de la primera edició; i (5) «La norma lingüística i el llenguatge administratiu», pàg. 192-198. Publicat a la REVISTA DE LLENGUA I DRET, núm. 5, que pertany al juny 1985; correspon a l'article del mateix títol, pàg. 121-127, de la primera edició.

3.2. *Les modificacions*

La modificació de la fesomia de l'estructura del volum que comentem és palesa, de bell antuvi, des de la mateixa ordenació i presentació dels treballs. Per tal d'adoptar l'aparença nova calia una acurada i inexcusable destriació dels materials que passava per rellevar per d'altres articles més complets i complexos, respecte a la primera edició, els quatre articles següents, que ara en són suprimits: (1) «Els problemes del llenguatge administratiu català» (pàg. 21-28), text refós publicat originàriament a *Serra d'Or*, núm. 294, març 1984; (2) «L'ensenyament del llenguatge administratiu» (pàg. 29-33), text publicat en *Com ensenyar català als adults*, núm. 6, 1984; (3) «Les normes ISO de terminologia i la resolució de problemes terminològics» (pàg. 71-78), text publicat originalment en castellà en *Herri-Arduralaritzazko Euskal Aldizkaria* (= *Revista Vasca de Administración Pública*), núm. 8, 1984; i (4) «Dues notes sobre el «Llibre de les Costums de Tortosa» (Ms. de 1272)» (pàg. 99-107), publicat en *Estudis de llengua i literatura catalanes XI, Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 3, 1985.

Cal reconèixer que els articles precedents han cedit la plaça que ocupaven, amb tots els honors, a treballs més nous, més extensos o totalment diferents. La substitució dels uns pels altres ha estat possible, suposem, atès el fet que la majoria d'aspectes que tractaven aquests quatre treballs, ara remoguts, han estat inclosos en les parts

ampliades dels treballs que s'han reeditat modificats o pel fet que, en l'edició, s'hi ha inclòs algun treball que tractava d'una forma més completa els temes coincidents (com l'estudi sobre la llengua del *Llibre de les Costums de Tortosa*, a què al·ludirem més endavant).

3.2.1. Algunes ampliacions (I)

El primer vessant que abraça l'actualització de l'obra és precisament l'eixamplament d'aquells articles inclosos a l'edició de 1986 que han estat refets. Els canvis deriven, bàsicament, de la participació de l'autor en els treballs del grup GRETEL (= Grup d'Estudis de Tècnica Legislativa)[1] i del mateix progrés en el coneixement, que es reflecteix, per exemple, en el nombre de publicacions específiques que ajuden a fixar el tecnolecte. Aquestes circumstàncies permeten avaluar les aportacions concretes dels diferents treballs com una oportuna síntesi actualitzada. Es tracta dels articles següents:

«El llenguatge administratiu i jurídic», pàg. 55-69. Aquest article correspon al treball «El llenguatge administratiu», pàg. 7-19 de la primera edició. Va ser publicat originàriament en les *Actes del Col·loqui sobre Llengua i Administració*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1984, i ara ha estat refet a partir de la col·laboració de Duarte en els treballs sobre tècnica legislativa del grup GRETEL.

Des del mateix títol, que ara explicita allò que abans s'insinuava en el plantejament —*el llenguatge jurídic*—, se'ns fa avinent un dels canvis que ha sofert el material inicial en el procés d'ampliació, que també ha anat acompanyat de la supressió dels primers paràgrafs, propis del caràcter de ponència que tenia el treball originàriament.

Se n'ha reelaborat, així mateix, l'organització interna, de tal manera que ara els blocs temàtics han esdevingut, amb rúbriques pròpies, unitats conceptuals més homogènies. Duarte s'ocupa, ara, dels «orígens del llenguatge administratiu i jurídic» (que abraça els antics apartats I-II-III de §1). A partir d'ací hi ha una recomposició, una ampliació i una actualització dels materials (que n'afecta fins i tot les notes), els quals

1. Vegeu, per exemple, la recensió que Duarte en fa en REVISTA DE LLENGUA I DRET [des d'ara RLD], 9, juny 1987, pàg. 199-206; la seva crònica en «Unes Jornades sobre tècnica legislativa», en RLD, 11, juliol 1988, pàg. 269-270, i «Un seminari per a la preparació de directrius destinades a millorar la qualitat de les lleis», en RLD, 13, desembre de 1989, pàg. 213-215. El grup GRETEL ha publicat *La forma de les lleis. 10 estudis de tècnica legislativa*, Barcelona, Bosch, 1986 (del qual hi ha també una edició en llengua castellana); i *Curso de técnica legislativa*. Serie de Técnica Legislativa, I, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, «Cuadernos y debates, 14», 1989.

es presenten com: «el llenguatge administratiu i jurídic com a llenguatge d'especialitat». Així mateix, amb una atenció pregona i individualitzada, s'ocupa de les dues característiques més rellevants del llenguatge administratiu i del jurídic: la «formalitat» i la «funcionalitat», i també de les «formes lingüístiques específiques».

Dintre d'aquest darrer apartat de les formes lingüístiques específiques destaca *termes* com: la *quarta trebel·liànica*, la *usucapió*, el *frau*, l'*homicidi*, l'*assassinat*, o el fet que hi ha un gran nombre de mots tècnics que procedeixen del llatí, força dels quals acaben en *-ció* (*exacció*, *exempció*, *evicció*, *prescripció*...), ahora que fa un crit d'atenció per evitar de caure en l'abús de l'afixació (per exemple, *des/re/privat/itza/ció*).

Quant a les *locucions i frases fetes*, advoca per l'ús d'expressions no críptiques que dificultin la intel·ligibilitat del text, i advoca també per evitar l'ús de locucions manllevades del llatí com *apud acta*, *ratione materiæ*, *iuris tantum*, *do ut des*, *animus defendendi*, o *lex posterior derogat priori*. Cal fer notar, però, que en aquest cas concret, des del punt de vista dels juristes, si bé la recomanació fóra comprensible com a tendència general per al llenguatge administratiu entès com el vehicle de relació de l'Administració amb l'administrat, els qui es dediquen a les professions jurídiques topen tot sovint amb una sèrie de casos —més nombrosos que no un hom que no s'hi dediqui mai no es podria arribar a pensar—, que en el llenguatge jurídic porten a recórrer, precisament, a les expressions llatines com un mecanisme sintètic alhora que clar i unívoc per tal d'expressar pròpiament determinats conceptes jurídics, tant en l'exercici professional (en el vessant oral i en el vessant escrit), com en les activitats docents.

Pel que fa als usos verbals, l'article de Duarte recull la recomanació de redactar des de la perspectiva de present i d'actualitat del lector, i no des d'altres posicions més usuals en altres llengües; també recorda l'ús especificatiu del gerundi.

Sobre els *tractaments dels càrrecs*, postula la tendència a eliminar-los progressivament, tot i indicar que n'hi ha formes documentades (*il·lustríssim*, *excel·lentíssim*) o amb un ús específic (*honorable*, *magnífic*). Introdueix també la qüestió de l'ús sexista del llenguatge, del qual s'ha ocupat en altres treballs, com ara el que, monogràficament, tanca aquesta obra.

Acaba l'article amb les nou «observacions i recomanacions generals» que gairebé podríem dir que constitueixen un policrest decàleg sobre l'estil del llenguatge administratiu i del jurídic. Cal fer notar que la part refeta substitueix amb escreix l'antic §2 alhora que fa que no s'hi trobi a faltar l'antic §3.

«Introducció a la traducció jurídica i administrativa», pàg. 88-111. Aquest article va ser publicat originàriament a la REVISTA DE LLENGUA I DRET, núm. 5 (juny de 1985), i ara ha estat ampliat amb els treballs que l'autor ha realitzat sobre aquesta matèria dins el grup GRETEL. Correspon al treball «Introducció a la traducció administrativa entre el català i el castellà», pàg. 41-69, de la primera edició.[2]

L'article ampliat que ara es publica arrenca del concepte de «traduir» i de «l'antiguitat de la traducció» (que servien per iniciar també l'article antic amb els §1.1 i 1.2). L'actualització de plantejaments, amb notes, es presenta com una aproximació progressiva a l'objecte d'estudi. Parteix de les consideracions inherents a la «traducció jurídica del català i al català», continua amb la delimitació de la «traducció jurídica entre els diferents tipus de traducció», i dissenya, breument i clarament, l'objecte d'estudi.

Assolit aquest estadi s'ocupa de les «qüestions gramaticals en la traducció jurídica» (hi enumera problemes com: evitar l'elisió de la conjunció *que*, construccions amb gerundi especificatiu, ús excessiu de la passiva amb *ésser*, construccions de previsió-obligació amb la preposició *a*; quant als tractaments, proposa adoptar el criteri de la llengua d'arribada, etc.); pel que fa a les «qüestions estilístiques en la traducció jurídica» (les il·lustra amb exemples prou eloqüents, que li permeten afirmar que «la problemàtica estilística és la de resolució més difícil», i que en «aquest punt, però, no sembla que existeixi cap recepta o fórmula magistral, cap criteri segur» —pàg. 98—); respecte a les «qüestions terminològiques i fraseològiques en la traducció jurídica», crida l'atenció sobre la divergència de sentits que hi pot haver en formes semblants procedents del mateix terme llatí i els errors que en poden derivar; també enumera les dificultats per trobar l'equivalència correcta en català de termes de llarga tradició en el llenguatge jurídic castellà, alhora que recull i difon solucions adoptades per la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu, com ara: *devengar* = *meritar*, *monte* (en sentit administratiu) = *forest*, entre d'altres; i les noves formes *directriu* (pel francès *directive*), *astricció* (pel francès *astreinte*), *impost de consum específic* (pel francès *droit d'accise*), *impost sobre el valor afegit* (pel francès *taxe sur la valeur ajoutée*); o els perillosos significats secundaris d'alguns termes castellans: *ve-*

2. Duarte ha abordat les qüestions relacionades amb la traducció en altres ocasions; és autor, per exemple, de: «La traducció administrativa avui: mètodes i problemes», RLD, 11, juliol 1988, pàg. 77-89; «La traducció jurídico-administrativa avui a Catalunya», RLD, 13, desembre 1989, pàg. 61-69.

rificar, contemplar, exercitar, etc., i les «designacions singulars en la traducció jurídica» (que mereixen una extensa atenció especial «perquè presenten una casuística força complexa» —pàg. 101—).

Duarte conclou l'article amb dos apartats referits a qüestions formals: d'una banda, la «presentació de les traduccions jurídiques» (on s'ocupa, de fet, de les tres maneres com es pot fer: la publicació simultània en edicions independents —els casos navarrès, gallec, català o de les Comunitats—, la publicació a doble columna —els casos balear, valencià i basc—, i la publicació alternativa de textos en una llengua o en l'altra; hi fa consideracions que afecten no solament el disseny o el tipus de lletra, sinó que sembla, de fet, que s'inclina per la solució de la doble edició). De l'altra, recull l'aspecte, important i delicat, de la «resolució de discrepàncies entre les versions oficials». Ultra les notes incorporades, es tanca l'article amb la llista bibliogràfica, ara depurada, que, lògicament, incorpora, per la novetat, el *Manual de llenguatge administratiu* de Duarte, Alsina i Sibina,[3] i les obres de J.C. Gémar i de R. Jakobson.

«La discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu», pàg. 199-210. Aquest article, ara revisat i ampliat, va ser publicat a *Llengua i Administració*, núm. 21 i ss., 1986 —de fet, aparegué als núms. 21, 22 i 23—. Correspon al treball, del mateix títol, pàg. 129-139, de la primera edició.

Amb una nova fesomia és publicat aquest article que ha estat actualitzat amb alguna nota i bibliografia, i ampliat, per exemple, amb els avenços derivats del temps transcorregut i de l'aparició i de la divulgació de materials nous ara correctament difosos, com les *Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge*, editat pel Centre Unesco (pàg. 206),[4] o l'increment d'exemples vinculats a l'actualitat de la tècnica (pàg. 207).

3.2.2. Les altres ampliacions (II)

El segon aspecte de l'ampliació de l'obra passa per la incorporació de cinc articles nous de l'autor que han estat publicats després del mes de març de 1986. Cal pensar que s'han inclòs al volum que comentem per dotar l'obra d'un contingut més uniforme i actual, i donar una perspec-

3. Se'n va publicar una recensió de Josep M. Mestres en RLD, 15, juny de 1991, pàg. 237-242.

4. Cal tenir present que aquesta preocupació primerenca de Duarte, ultra les publicacions esmentades, també ha estat recollida pel fulletó *Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*, editat per la Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona de la Generalitat de Catalunya (s.a.) (s.l.).

tiva més ampla, profunda i madura d'alguns dels aspectes essencials del llenguatge administratiu i del jurídic. Es tracta dels articles següents:

«La llengua com a factor d'identitat nacional», pàg. 13-19.

En aquest article publicat a *Quinze*, revista d'opinió nacionalista, núm. 13, juny de 1992, Carles Duarte caracteritza la llengua com un dels elements d'identitat nacional catalana, un element fonamental, bo i fent un repàs, senzill i entenedor, a cavall de la història i, a voltes, de la història del dret, de tots aquells tòpics que la historiografia recull com a configuradors de la més arrelada tradició catalana. Així, Duarte, des de l'aparició del nom de Catalunya ara fa mil anys, destaca els trets propis i definidors, que han permès que, des d'aleshores, hi hagués «permanents contactes intensos amb pobles ben diferents» (pàg. 13), i que les circumstàncies geogràfiques, econòmiques i polítiques han afavorit les freqüents «immigracions a terres catalanes de pobladors d'altres orígens» (pàg. 14).

Així, seguint Duarte, els fonaments de la identitat catalana són una mentalitat caracteritzada per: *a*) la no intransigència, *b*) l'esperit de concòrdia, que vincula a l'anomenat pactisme català (si bé cal tenir en compte que algunes de les aproximacions que s'hi fan des de la història del dret evolucionen per plantejaments que descansen més en la documentació que no en la interpretació i descarreguen, posem per cas, alguns dels plantejaments de Vicens), més *c*) la fidelitat als orígens (que esdevenen un factor determinant de la gran capacitat d'integració dels catalans), *d*) el principi d'organització política participativa (que es vincula, des del punt de vista històric, a l'existència, si més no des del segle XIII, de la cort general de Catalunya, que considera un dels elements de suport del pactisme; i des del punt de vista del catalanisme polític, a una organització democràtica de la societat), *e*) la laboriositat i *f*) l'adhesió a la llengua pròpia.

L'adhesió a la llengua «és sens dubte un dels components essencials de la identitat catalana» (pàg. 16). Assolit aquest estadi, Duarte recull dades, en un sentit positiu o negatiu segons els casos, de l'informe de Patiño[5] per al decret de Nova planta, de la dictadura de Primo de Rivera, de Prat de la Riba, d'Antoni Rovira i Virgili, i de la Constitució de 1931, per il·lustrar, segons els casos, els avenços o els obstacles que van conformant el precedent imme-

5. Hom pot veure l'edició completa d'aquest text i la resta de documentació referent al decret en: Josep-Maria GAY ESCODA, «La gènesi del Decret de Nova Planta de Catalunya. Edició de la consulta original del «Consejo de Castilla», de 13 de juny de 1715», en *Revista Jurídica de Cataluña*, núm. 1, gener-març 1982, pàg. 7-41; i núm. 2, abril-juny 1982, pàg. 263-348.

diat de la situació actual, derivada de la Constitució de 1978 i de l'Estatut d'Autonomia de 1979.

Gràcies a tot això pot concloure, amb optimisme, que «el procés de normalització lingüística aconseguirà, gràcies a la fidelitat lingüística del poble català i a l'actuació responsable i decidida dels dirigents polítics, en un termini mitjà, de ser plenament reeixit, si més no en una part important de l'àrea lingüística catalana, i que el poble català consolidarà, d'aquesta manera, un aspecte decisiu de la seva personalitat» (pàg. 19).

«Estructura actual del català davant de les exigències de la modernitat», pàg. 20-34.

Aquest treball, que va ser presentat com a ponència al *Simposi llenguatge i identitat. Lexicosofia catalana*, organitzat a Tavertet per la Fundació Vivarium del 12 al 20 de setembre 1992,[6] amb un notable esforç de síntesi característic de Carles Duarte, propi del tipus d'intervenció a què respon, s'inicia amb una aproximació breu a «la llengua, una realitat complexa». Tot seguit, un panorama ràpid de «el català en el transcurs de la història: una adaptació constant a noves circumstàncies»,[7] planteja els aspectes i els moments clau de la història de la llengua com una successió de reptes respecte a situacions noves a les quals cal que la llengua trobi resposta, i on explicita el paper important que tant escriptors (de la Renaixença, modernistes), institucions públiques (l'Institut d'Estudis Catalans, la Mancomunitat, la Generalitat) i empreses privades (l'Editorial Barcino, l'Editorial Selecta, la Fundació Bernat Metge, Serra d'Or, Cavall Fort, Òmnium Cultural, l'Obra Cultural Balear, Edicions 62, Editorial l'Estel, Gran Enciclopèdia Catalana) han jugat per tal d'endegar el català cap a la superació satisfactòria dels desafiaments plantejats.

Pel que fa a l'apartat de «la llengua catalana avui: les exigències de la modernitat», hi dedica una atenció individualitzada al «llenguatge administratiu» i als «llenguatges tècnics i científics» (on dóna compte de les actuacions institucionals que més l'han ajudat), abans d'ocupar-se d'altres punts conflictius com «la llengua dels mitjans de comunicació» (pal·liats en part per la publicació de diversos manuals d'estil), «la normativa general» (on dóna compte de la fixació de l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans i de diverses actuacions de caràcter lexico-

6. La crònica del simposi de Duarte és en RLD, 18, desembre de 1992, pàg. 219-221.

7. No cal insistir ni en la utilitat de la seva obra juntament amb M. A. MASSIP, *Síntesi d'història de la llengua catalana*, Barcelona, La Magrana, «Llegir, 2», 1984, 5.ª ed. corregida i augmentada, ni en la seva participació en el *Diccionari* de Joan COROMINES.

gràfic tendents a modernitzar el diccionari Fabra).

Ací, l'autor s'ocupa novament de «la discriminació per raó de sexe» (on dóna compte de les publicacions que han mirat de difondre les noves tendències dins del llenguatge administratiu). Cal que fem esment, però, del fet que si bé la difusió d'aquests notables principis ha estat considerable, a l'hora de portar-los a la pràctica han sorgit alguns petits problemes de caràcter tècnic i intern que, en alguns casos puntuals, encara no han trobat una solució prou satisfactòria. Duarte, suggerentment, incorpora, com a aspectes propis de la modernitat en el llenguatge, «la creativitat» (es refereix a la creativitat expressiva) i els «nous catalanoparlants» (on dóna compte, estadísticament, del progrés en la comprensió del català per part de la població catalana), i el que l'autor anomena «una exigència de qualitat» (on fa un seguit de consideracions —i per què no, un crit d'alerta?— sobre el fet que la qualitat en l'expressió lingüística ha de ser considerada una de les exigències de la modernitat).

«Els llenguatges d'especialitat», pàg. 35-54.

Aquest article, publicat a la REVISTA DE LLENGUA I DRET núm. 14 (que correspon al juliol 1990), permet a Duarte de plantejar-se què cal entendre pel concepte que hi serveix de títol.[8]

Duarte, a partir de la constatació que es tracta d'una «matèria tradicionalment desatesa en els estudis sobre la llengua», n'abona la consubstancialitat, l'antigor i l'arrelament amb exemples com ara les *Leges XII tabularum*, al segle V aC per al llatí, entre d'altres casos de l'àmbit europeu (que se situen cronològicament entre els segles VII —per al cas anglès— i XIV —per al cas polonès—). Després de fer un recorregut breu i clar pels elements històrics més rellevants, s'ocupa de la «classificació de les varietats de la llengua». Aquí recull aportacions de lingüistes rellevants, a partir dels quals Duarte presenta una tipologia que aplega: les *varietats dialectals* (*vinculades als usuaris*, l'*estàndard*), i les *varietats funcionals* (*vinculades als usos*).

Tot seguit analitza els «llenguatges d'especialitat en el marc de les varietats de la llengua», que a partir de Hoffmann classifica en *llenguatges professionals*, *tècnics*, *científics* i *simbòlics*. Pel que fa a la «formació dels llenguatges d'especialitat en català», Duarte fa un repàs històric breu que arriba fins al present, dels diferents àmbits de la llengua i de

8. Tema que Duarte coneix prou; vegeu, per exemple, els seus: «Una taula rodona per a tècnics de planificació lingüística», RLD, 7, juny de 1986, pàg. 225-227; «L'elaboració de llenguatges especialitzats de l'Administració», RLD, 8, desembre de 1986, pàg. 17-23.

les obres històriques considerades més significatives de cada un (jurídiques, mèdiques, astrològiques, aritmètiques, de cuina, etc.); pel que fa al món jurídic, cita els coneguts exemples, tot sovint invocats, del fragment conservat de la versió catalana del segle XII del *Liber Iudiciorum*, i dels textos en català com el *Llibre de les Costums de Tortosa*, o els traduïts del llatí, com els *Usatges de Barcelona* o els *Furs de València*, a més d'esmentar la influència de la Cancelleria en la prosa.

Es clou l'article amb un apartat dedicat a les «característiques dels llenguatges d'especialitat» (que, cal reconèixer-ho, constitueix un bon exercici de síntesi dels punts essencials que ha desenrotllat amb més atenció en altres aportacions seves) i un altre de dedicat als «tipus de textos tècnics i científics» (on recull les principals distincions tipològiques entre els textos tecnolectals). Acaba l'article amb una bibliografia que abraça monografies, articles i publicacions periòdiques.

«Problemes en la translació de la llengua oral a la llengua escrita: el cas de les intervencions parlamentàries», pàg. 75-87.

Aquest article correspon a la ponència que l'autor va presentar a les *Jornades de llenguatge parlamentari* organitzades per les Corts Valencianes el gener 1992.

Tant el tema de la intervenció de Duarte com les jornades en les quals s'inseria aborden qüestions presents en la vida parlamentària, que fins llavors pràcticament no havien estat gaire tractades.

L'autor es planteja a l'article «els problemes que presenta la transcripció o la tanslació de l'ús oral del llenguatge parlamentari a l'ús escrit en els diaris de sessions» (pàg. 75); però en queden fora els aspectes vinculats a la redacció de textos normatius.

Atesa la diferència que hi ha entre l'ús oral i l'ús escrit, amb una atenció al cas concret del llenguatge parlamentari, i partint de les consideracions generals que recomanen expressar el pensament de la manera més senzilla i correcta possible (Gandouin), fa avinent que cal una certa desconfiança envers les intervencions orals parlamentàries, que sovint poden no comptar amb un grau de reflexió equivalent al d'un text escrit, si bé reconeix que solen comptar amb un grau d'autocontrol superior al d'una expressió informal.

Els problemes solen derivar de la impossibilitat de revisar el que s'ha fet, i s'agreugen perquè els oradors desoeixen els consells que, com destaca Duarte, Ciceró donava en *De l'orador* («un llatí pur, mots d'ús corrent, sense construccions o paraules ambigües, sense períodes massa llargs, sense deixar-se enganxar per la complexitat del propi pensament, controlant la tendència —de vegades molt forta— de fer comparances o precisions que compliquen l'ex-

pressió que inicialment volíem estructurar, sense trossejar els pensaments, sense invertir els temps» —pàg. 76 i 77—), els quals «tot i ser formulats fa força segles mantenen avui intacta, sens dubte, la seva vigència» (pàg. 77). Incideix en el fet que les intervencions formals no es poden produir sobre l'espontaneïtat. Es planteja també el paper que hi juguen les varietats dialectals.

Pel que fa a les varietats funcionals o registres, es caracteritzen, en primer lloc, per un contingut netament polític; en segon lloc, per un canal oral i un destinatari múltiple i, en tercer lloc, per un tenor formal i un propòsit expositiu i argumentatiu, amb què clou les referències a les característiques del llenguatge parlamentari oral.

Duarte dedica la part final del treball a assajar de «descriure i d'analitzar els aspectes que «(...) cal tenir especialment en compte en el procés de transcripció i de revisió de les intervencions parlamentàries per a l'edició del diari de sessions» (pàg. 80). I ho fa distingint-hi les fases que n'han de garantir el resultat: la primera, de transcripció i, la segona, de revisió i redacció.

Quant a la primera fase de transcripció, l'autor proposa que l'activitat ha de consistir a limitar-se a transcriure, d'acord amb l'ortografia oficial (més endavant explicitarà que no ha d'afectar les diverses variants dialectals, ans al contrari), les intervencions, però fent-hi les mínimes correccions indispensables «per garantir el compliment de la normativa lèxica i morfològica» (pàg. 80), i en dóna com a exemples la substitució d'*agotar* per *esgotar*, i d'*alcanç* per *abast* o per *dèficit comptable*, segons els casos. Si bé l'autor accepta les formes pròpies de les diverses variants dialectals, en canvi considera que cal esmenar els errors sintàctics (com ara *el que* en comptes de *el qual*, o l'ús de preposició + conjunció *que*, o el *doncs* causal, entre d'altres, com els gerundis copulatius, els règims preposicionals, o els castellanismes). Deixa de banda, per les raons que exposa, les qüestions fonètiques.

Respecte a la segona fase de revisió i redacció, estructura les seves consideracions al voltant d'un seguit de criteris: la fidelitat a l'original (és a dir, «reproduir tan fidelment com sigui possible les intervencions tal com s'han produït» —pàg. 81—, i posa el cas que no es tradueixen les intervencions fetes en una llengua oficial, sinó que es reprodueixen en la llengua en què han estat fetes); la correcció normativa (és a dir, «l'aplicació estricta de la normativa ortogràfica, revisió morfològica i lèxica» —pàg. 81—); l'aplicació de criteris gràfics sistemàtics (és a dir, tot el que fa referència a l'edició i hi repercuteix, aspecte que considera que ha de ser tractat amb el rigor màxim).

La compleció del text amb les acotacions necessàries (és a dir, el re-

flex adequat de les incidències que poden afectar la correcta comprensió del text: la indicació de l'inici i del final de la sessió, etc.); i la garantia de la textualitat del document (és a dir, el difícil equilibri que hi hauria d'haver entre com s'han produït les intervencions orals i com queden reflectides en un diari de sessions); es planteja, d'una banda, quina actitud cal prendre, per exemple, davant de les repeticions que se solen produir —sovint com un recurs mnemònic— en les intervencions orals, i proposa de respectar-les i de mantenir-les quan s'hi observi una voluntat d'èmfasi, però no quan sigui amb finalitat mnemònica; de l'altra, com cal encarar els errors factuals o lapsus, que en la mesura que sigui possible han de ser esmenats, llevat que en un moment posterior un altre orador s'hi refereixi —altrament no s'hi entendrien les al·lusions.

Clou la ponència on ha anat recollint els problemes que es poden plantejar en aquest àmbit constatant la necessitat de definir uns criteris d'intervenció i aplicar-los sistemàticament. Constitueix un veritable esforç per teoritzar la conjunció de criteris del que avui considera postulats (irrenunciables?) del llenguatge d'especialitat amb un reflex tan fidel com sigui possible dels esdeveniments (que ja són històrics) que s'han produït.

«La llengua del manuscrit 1272 del *Llibre de les Costums de Tortosa*», pàg. 130-180.

Aquest article va ser publicat a la REVISTA DE LLENGUA I DRET núm. 16 (que correspon al desembre 1991).

Duarte adverteix el lector que si bé s'ha ocupat en diverses ocasions d'aspectes parcials de la llengua del *Llibre de les Costums de Tortosa*,[9] ara es proposa de fer-ne una descripció de caràcter global on destaca els punts que ha considerat més rellevants o distintius.

Inicia l'estudi amb unes «consideracions generals», on, bàsicament, descriu l'obra objecte d'estudi, considerada tradicionalment un document cabdal de l'època, «com ara l'obra lul·liana o les *Vides de Sants*

9. Tema en què és un conegut especialista, tal i com acrediten les seves nombroses publicacions, entre d'altres: el llibre *El vocabulari jurídic del «Llibre de les Costums de Tortosa» (Ms. 1272)*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, «Estudis, 4» 1985, del qual es pot veure la recensió de Joan Martí en RLD, 7, juny 1986, pàg. 289-290; i els articles «El vocabulari jurídic del "Llibre de les Costums de Tortosa" (Ms. de 1272)», en RLD, 2, desembre 1983, pàg. 33-57; i «Notes sobre el "Llibre de les Costums de Tortosa"», en RLD, 6, desembre 1985, pàg. 23-25; «Notes sobre trets dialectals en el *Llibre de les Costums de Tortosa (Ms. de 1272)*», en *Caplletra*, 2, pàg. 19-26; «Dues notes sobre el *Llibre de les Costums de Tortosa (Ms. de 1272)*», en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes / IX. Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985 (que ja ha estat citat).

rossellonesos» (pàg. 130).[10] Si tradicionalment la importància de Llull ha destacat en la prosa literària, Duarte creu que cal matisar-ne la transcendència, atesa «la importància de les dades obtingudes» del Manuscrit de 1272, sobretot en el vessant lèxic (de què cita casos) i per l'ampla gamma d'exemples de tot tipus que ofereix el manuscrit, com veurem en parlar de les seccions de l'article.

El treball s'estructura en «notes sobre qüestions gràfiques»; en «aspectes fonètics» (que abracen «contraccions», «vocalisme» i «consonantisme»); en «qüestions morfològiques» (dividides en «morfologia flexiva nominal», «l'article definit», «pronoms i adjectius», «partícules» —s'hi ocupa dels adverbis i de la forma de les preposicions— i «el verb»); en «notes sintàctiques» (on para atenció a «conjuncions», «preposicions», «verbs», «els clítics» i «els relatius»). Continua amb les «qüestions lèxiques» (que abracen la «formació de mots», «grups etimològics», «notes onomàstiques», i «la *variatio synonymica*»); acaba amb les «nòtules semàntiques».

D'una utilitat indubtable, al llarg de tot el text s'ofereix la referència del Manuscrit de 1272 on són documentats els termes. Davant la multiplicitat de referències i del tractament eminentment lingüístic i gramatical, d'un interès evident per als filòlegs i per als gramàtics històrics, es fa difícil destacar-ne algun aspecte concret per sobre dels altres, que no vagi més enllà de tenir a l'abast elements de la tradició històrica que, davant del cas concret, puguin arribar a esdevenir punts de referència per mirar de trobar solucions degudament documentades als problemes que es plantegen actualment en el llenguatge administratiu, si bé estem segurs que el sol fet de fullejar l'apartat dedicat a les qüestions lèxiques (pàg. 165-178) haurà d'abocar els destinataris interessats a una lectura inexcusable dels diferents apartats de la col·leció de prefixos i de sufixos.

Així, hom hi trobarà, a tall d'exemple, pel que fa als prefixos: *afranquir*, *conàrbitre*, *desobligar*, *despoderar*, *enfranquir*, *pretatxat*, *subdelegar*, etc. Quant als sufixos: *afrontació*, *condemnació*, *denunciació*, *protestació*, *subhastació*, *corrupció / corrumpiment*, *defensió*, *defenedor*, *robador*, *forfetura*, *lleuder*, *parentesc*, *damnificar*, *falsia*, *diligència*, *amonestament*, *damnificament*, *entregament*, *fraudolós*, *prohibitori*, etc., que, degudament ordenats, es documenten al *Llibre de les Costums*.

Treballs com aquest i les obres en què es basen constitueixen elements

10. L'admiració de l'obra prové no solament de les observacions que sintetitza Duarte, sinó també del gran nombre de primeres documentacions de termes que hi apareixen, com el mateix Duarte ha fet notar en el seu estudi *El vocabulari* ..., citat a la nota precedent.

enriquidors del cabal on caldrà cercar els termes que permetin de solucionar alhora que renovar, amb la tradició històrica degudament validada, els problemes que es plantegen en la terminologia jurídica i administrativa actual.

IV. A TALL DE CONCLUSIÓ

A la vista dels resultats oferts en aquest aplec de treballs, un hom, amb justesa, no pot deixar de coincidir amb les manifestacions, ja citades, de l'autor a l'inici de l'obra, ni de reconèixer-ne la veracitat, quan diu que es tracta d'una «visió representativa de l'esforç realitzat per a la definició d'un model teòric i pràctic de llenguatge administratiu i jurídic» i que «s'hi insinuen les línies evolutives que possiblement seguirà el llenguatge administratiu i jurídic els propers anys» (pàg. 12).

Efectivament, aquesta obra de Duarte, com tantes altres que té i de les quals és una mostra fidel, reflecteix com coneix i fins a quin punt domina la matèria, alhora que abraça múltiples àmbits propis del llenguatge administratiu i dissenya posicions que inexcusablement són —com fins ara han estat— i continuaran essent tingudes en compte de cara a l'elaboració i a la consolidació del llenguatge administratiu en el futur més immediat.

I si ja hem dit que en concret podem considerar que l'ampliació dels materials recollits en aquesta segona edició de la seva obra esdevé una oportuna síntesi actualitzada dels temes en qüestió, encara més hem de celebrar l'accessibilitat del conjunt de treballs que s'apleguen en un acurat, pulcre, manejable i únic volum.

D'aquesta manera és a disposició dels especialistes i es difon entre el públic interessat en general una visió panoràmica que palesa amb tota claredat el grau de progressió, d'assentament i de maduresa, alhora que esdevé una fita de referència obligada dels estudis sobre el llenguatge administratiu.

Oriol OLEART

ALBERT BASTARDAS i Emili BOIX, *¿Un Estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*, Barcelona, Octaedro, 1994, 167 pàg., ISBN 84-8063-053-1.

Els estats són les organitzacions que més influeixen en la vida de les llengües. La diversitat lingüística és un fenomen mundial. Vet aquí dues constatacions elementals, però sovint difícils de pair. Albert Bastardas i Emili Boix les han fetes seves fins al punt de tenir l'encert de convo-